

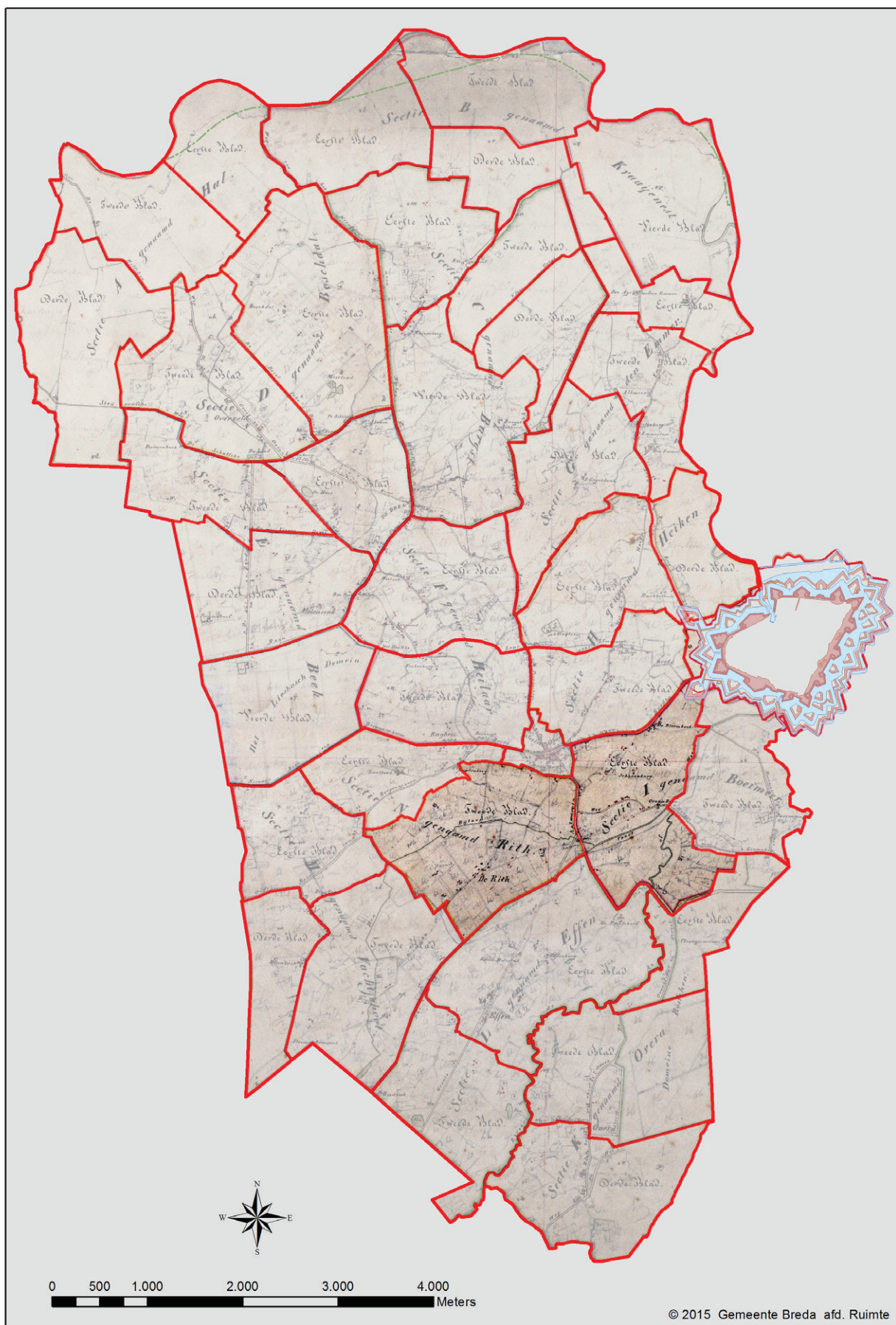

4.3 Heuvel en Vloed

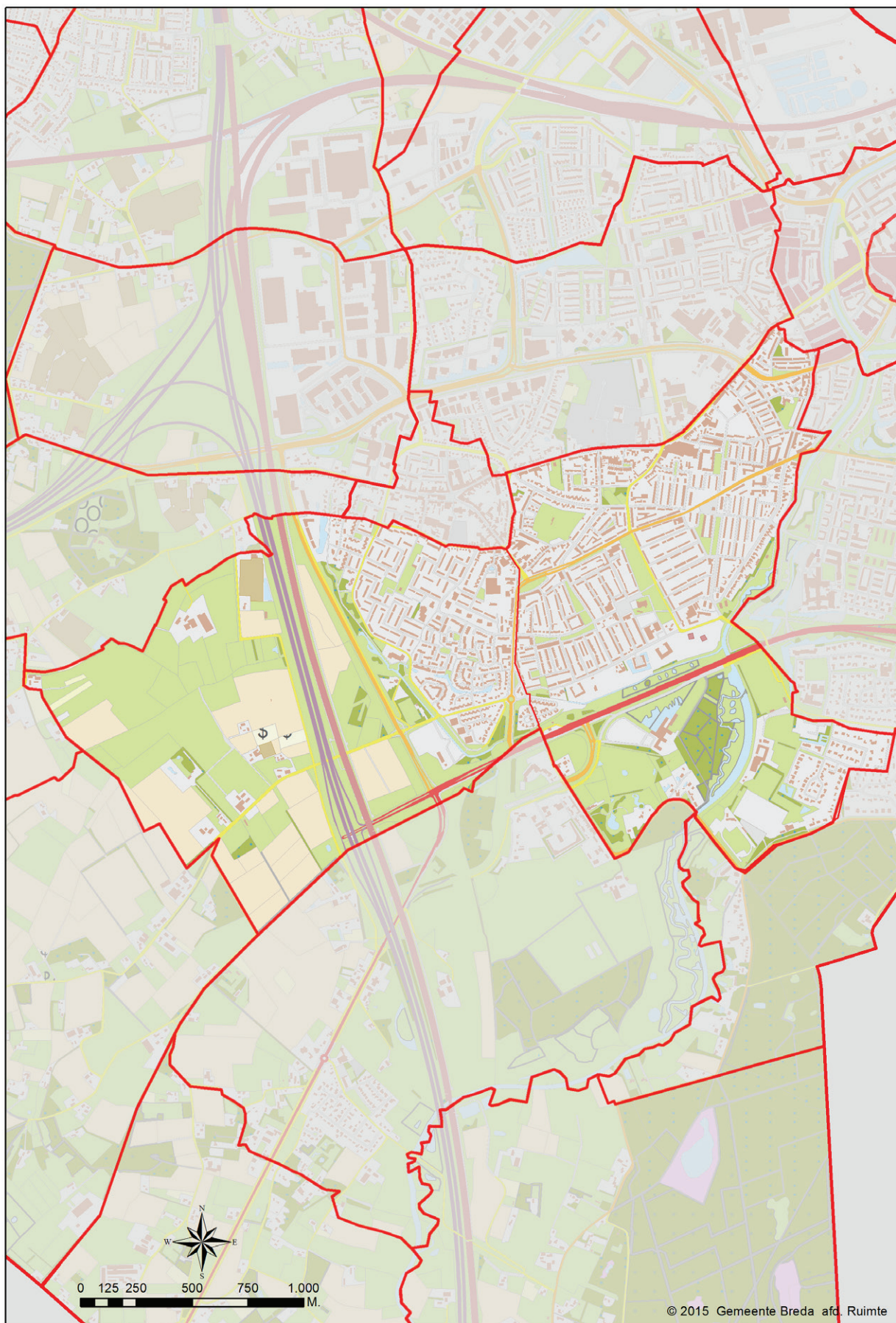
Chr. Buiks

4.3

HEUVEL EN VLOED

Ligging van Heuvel en Vloed op de diverse kadastrale minuutplannen binnen het verzamelplan Princenhage 1824.

4.3 HEUVEL EN VLOED

AARD – 1597 – R718, F9V

Stede opte Vloet zuytwaerts aende Aert.

AARD – 1748 – RH104, 71

Op den Aart onder de Vloet.

Zie Aard onder Effen.

AARDAKKER – 1615 – R720, 91

Eenen acker: den Aertacker, oostwaerts aende gebuerstraete, opten Vloet.

AARDAKKER – 1635 – R723, 150V

Stuck lants inden Aertacker, op de Vloet, oostwaerts aen 's heerenstraet.

AARDAKKER – 1662 – R726, 192

Een perceel lants: den Aertacker, twee gemet.

AARDAKKER – 1707 – R734, F176

Saeylant inden Aertacker.

AARDAKKER – 1712 – R736, F174V

Erve opde Vloet inden Aertacker.

AARDAKKER – 1733 – RH100, 173

Huysinge. inden Aertacker, opde Vloet.

Akker gelegen bij de Aard of op de Aard. Delen van de Aard waren in de loop der eeuwen ontgonnen. Zie onder Effen, Aard.

AKKER, GROTE – 1436 – ND8974, F4256

Stuck lants: den Grooten Akker, 13 lopensaet.

AKKER, GROTE – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Bouwland; de Groote Akker 1,49 hectare, J 181.

AKKER, HOGE – 1906 – BREDANAAR 25, 285

Schaarhout op de Hooge Akker, bij Scharenburg.

AKKER, KLEINE – 1436 – ND8974, F425V

De wouwer, neven den cleijnen Akker.

AKKER, LAGE – 1581 – R485, 7

Den leechen Akker.

AKKER, LAGE – 1668 – GP263, 89V

Den Leegen Akker, op de Vloet.

AKKER, LAGE – 1681 – R729, 197

Een perceel saeijlant: den Leegen Acker, vier gemet (leen) opden Vloet.

AKKER, LAGE – 1714 – RH200

Een perceel saeylant: den Leegen acker, vier gemet op de Vloet, met de helft van het straetje hiertoe behoorend (leen onder Breda).

AKKER, LAGE – 1742 – GP272, 308

Vier gemet: den Leegen Acker.

AKKERKE, NIEUW – 1911 – BREDANAAR 30, 236

Een perceel weiland aan de Rithsche straat: het Nieuw Akkertje, N 320, groot 65 are.

ANTWERPSEBAAN – 1681 – R729, 173V

De Flieren omtrent de Molenbrugh, noortwaerts aen d'Antwerpsche Bane.

ANTWERPSEBAAN – 1724 – RH98, 12V

Den Goorbergh by de Antwerpse Baane by den Roscam, zuytwaerts 's Heeren Baan oft straate.

ANTWERPSEBAAN – 1836 – N6403, 81

Tweede perceel: de Groote weg van de Antwerpse Poort door Prinsenhage en Zundert tot aan de Grens, 21.260 ellen keistraat, breedte 13 ellen.

ANTWERPSEBAAN, OUDE – 1784 – RH111, 140V

Huysinge, zuid de Oude Antwerpse Baan.

Grote weg naar Antwerpen. De in 1836 genoemde ellen moet men lezen als meters. De weg was vanaf de Antwerpse Poort tot de grens bij Zundert dus ruim 21 kilometer lang.

BAAN – 1682 – R729, F198V

Aende Biebrugge, suytwaerts aende Bane aldaer, westwaerts aende Dreve.

BAAN, OUDE – 1768 – RH108, 138

Aan de Oude Baan opden Heuvel.

Baan 'betreden effen weg'.¹ Zie Antwerpsebaan.

BAANAKKER – 1794 – RH113, 69

Een perceel zaayland: den Baan Akker, oost de Oude Antwerpsche Baan (twee stuivers zes duyten herenchyns).

BAANAKKER – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Bouwland: de Baanakker, 90 are, J 128.

BAANAKKER – 1906 – BREDANAAR 25, 285

Schaarhout op de Baanakker op Scharenburg.

Genoemd naar de ligging aan de Oude Antwerpsebaan.

BEDDEN, LANGE – 1793 – RH113, 59

Een perceel zaayland: de Lange Bedden, een bunder, zuid het Eyndhovens straatje (leen).

BEDDEN, LANGE – VM

Kadastraal perceel N 254.

Bedden werden vooral aangelegd op akkers waar wintergraan gezaaid werd, dit om het water in de wintermaanden sneller af te kunnen voeren. Als de rogge in de winter enige tijd onder water stond werd hij geel en stierf daarna af. Bedden bestonden uit acht of tien tot twaalf ploegsneden; tussen de bedden lag een diepe voor, waarlangs het water van de akker weg kon stromen. De oudste vermelding uit het beddengebied (dat de Kempen, Belgisch Brabant en Vlaanderen omvat?), komt uit Bavel, 1389: de Negen Bedden.

Vanuit de diepe voren kon men ook makkelijker het (niet op rijen gezaaide) graan wieden. Bij het ploegen werden de bedden elk jaar verlegd. Men hoefde bij het aanleggen van de bedden niet zo ver met de ploeg over het kopeind van de akker te zeulen, zoals bij gewoon ploegen (de ploeg had eeuwenlang geen keerbare schaar).

BEEMD, ACHTERSTE – 1560 – R465, F51V

Stuck beemden: den Achtersten Beemdt, half bunder, opte Weeghreyse.

Beemd < banmade 'het gemeentelijke hooiland'. Beemden waren in tegenstelling tot maden al in de late middeleeuwen in particulier bezit: ze waren met sloten omgeven. Een betere verklaring voor beemd zou zijn 'hooiland, waar alleen de eigenaar in gerechtigd was, dat voor anderen verboden was'. Het hooi werd in juni gemaaid, soms nog een keer in augustus (de toemaat). Nadat het zwad gebroken was, werd het gekeerd en in oppers gezet. Als het regende werden de oppers weer uit elkaar gegooid en liet men het hooi opnieuw drogen. De beemden brachten relatief weinig hooi op en de kwaliteit liet ook veel te wensen over. De beemden werden vrijwel niet bemest. Veel beemden waren zo weinig van bodem, dat ze met kar en wagen niet te begaan waren: het hooi moest dan op burries uit het land gedragen worden. Boeren uit zanddorpen kochten of pachtten wel hooiland in de noordelijke gebieden van de Baronie (Etten, Princenhage, Oosterhout), waar de beemden veel meer hooi opleverden.

BELLEN – 1784 – RH111, F115

Fam. van Genk verk. Willemina en Hendrina van Genk 3/5 van een Huysinge best. in twee wooningen, stallinge, hoff en erve, op den Heuvel, van ouds: de Bellen, oost 's heeren straat.

BELLEN – 1785 – RH111, 231V

Wilhelmina en Hendrina van Genk verk. Joh. Jac. Vlaminckx, rooms pastor, eene huyzinge best. in twee wooningen, met hoff en erve, veertig roeden: de Bellen, oost sheren straat.

BELLEN – 1787 – RH112, 3

Joh. Jac. Vlaminckx, roomsch pastor verk. Corn. Bevers X Maria Bastiaansen de noordwaard-sche helft van een huijsje en erve: de Bellen, best. in hoff, keuken, kamer, afdak en kooyke, oost 's heeren straat.

BELLEN – 1799 – RH283, 162

Jan Jacobus Vlamincx, roomsch Catoliek pastor, laat na: een huysinge, stallinge hoff en erve, 16 roeden opden Heuvel, vanouds: de Bellen.

Stond er een bel op dit huis? Op diverse negentiende-eeuwse boerderijen (en ook oudere?) in de Baronie stond een klokje op het dak dat de boerin kon luiden als het etenstijd was. Of moet men denken aan hopbellen (die in het bier verwerkt werden)?

BERG, ACHTERSTE – 1661 – R726, 180

Een perceel weyden: den Achtersten Berch, halve bunder, over de Bieloop, suytwaerts den Aert, noortwaerts den Bieloop.

BERG, VOORSTE – 1661 – R726, 179

Een perceel weyden: den Voorsten Berg, een bunder, opde Vloet, aenden Bieloop, zuytwaerts aenden Aert.

BERGEN – 1699 – P127. F492V

15 roeden vroenten en vliegende sants op de Bergen by 't Goor by de Biebrugge.

Een berg is een zandig, droog, stuifgevoelig stuk grond, zoals wel blijkt uit de vermelding van 1699. Bergen liggen soms aan de oevers van rivieren, maar ook vaak in het binnenland.

BERGAKKER – 1781 – RH282, 61V

Een perceel zaayland van ouds: de Steeakker, en nu: den Bergakker, een bunder.

Berg 'zandige hoogte'.

BERKHEINING – 1541 – R709, 18

Stuck lants: de Bercheyninge, acht lopensaet, omtrent den Hoevel.

BERKHEINING – 1552 – R711, 162

Stuck lants: de Bercheyninge, aen oft omtrent den Heuvel, acht lopensaet.

BERKHEINING – 1563 – R713, 282V

Stuck lants: de Bercheyninge, acht lopensaet, aen oft omtrent den Huevel.

BERKHEINING – 1681 – R729, 173V

Een perceel saeylants: de Berckheijninge, drie gemet opden Heuvel.

BERKHEINING – 1717 – RH96, 38V

Een perceel saeylant en houtwassen: de Berckheijninge.

BERKHEINING – 1734 – RH101, 109V

Een perceel saeyland en houtwasch opten Hovel: de Berkheijninge.

BERKHEINING – 1742 – GP272, 336

Drie gemet: de Berckheijninge.

BERKHEINING – 1779 – RH282, 35

Een perceel zaayland: de Berkheijningen, een bunder.

Berken groeien op zandige hoogten: de ruwe berk, maar ook op moerassige plaatsen: de zachte berk. Dodoens schrijft over de ruwe berk, *Betula verrucosa*: 'De Bercken worden ghevonden. somtijds oock in de zandachtige en dorre gronden/ als in de Kempen van Brabant/ op zoo onvruchtbaar/mager oft arm lant/ dat daer geen Gras ende bijnae geen Heyde groeyen en can: nochtans aert desen boom daer seer wel/ ende wordt daer groot ende weeldich genoegh'. De zachte berk, *Betula pubescens*, heeft behaarde jonge takken en bladeren, terwijl de ruwe kaal is. De laatste heeft ook een wittere stam dan de ruwe.

BIE – 1310 – CER. I, 103

neffens den Kerckdijc tote op die Bye.

BIE – 1330 – EC47, 48, 123

Propre Bie; gheleghen bi der Bie, 1330; op die Bye, 1372.

BIE – 1426 – R420, F89V

Aen die Bye.

BIE – 1468 – REYG. 7

opte Rijt bij die Bij; bij de Bij.

BIE – 1503 – EC554

Huysinge, opte Bye neven der gebuervroente zuytwaerts.

BIE – 1512 – R420, F113V

Huysinge, hovinge en erffenisse een bunder, opten Hovel aende Bye.

BIE – 1526 – R705, F92V

Weyden opte Bye.

BIE – 1634 – P124, F4

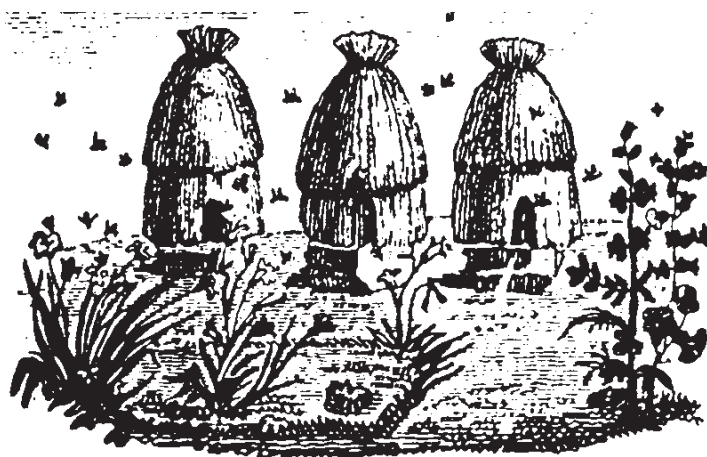
de Bye.

BIE – 1699 – P127, F493

Peeter Hendricx de Cock, Lasarus, vier roeden wildert en sandt op de Bye alomme in sheeren vroenten daer hy een huysken op geset heeft, anno 1515 (onbekent van over vele jaren) .

Bie, 'terrein waar wilde bijen huizen'. Wilde bijen zijn er in vele soorten, sommige sociaal, sommige solitair levend. Waarschijnlijk verzamelden de mensen in de Middeleeuwen de ho-

Bijenkorf

ning van de wilde bijen. Het houden van bijen gebeurde aanvankelijk in holle boomstammen, later in gevlochten korven. De vermelding uit 1699 heeft betrekking op een lepralijder die in 1515 een klein hoekje grond in had genomen en daar een huisje op had gezet. De cijns van dat hoekje was echter al lang niet meer inbaar omdat onbekend was wie de erfgenaam en dus de betaler was. In 1303 worden Wouter en Jacob Janssone de Bie benoemd tot Kanunnik van de grote

kerk van Breda. Jan van der Bye en Gielis zijn broer verlenen in 1330 aan Catharinadal een weg door hun goed 'de Bie'.³

BIEBRUG – 1634 – P124, F20V

de Biebrugge, de Byebrugge.

BIEBRUG – 1640 – R724, F25

Weyden aende Biebrugge, suyt de Bieloop.

BIEBRUG – 1663 – R726, F234

Aende Biebrugge, suytwaerts den Bieloop.

BIEBRUG – 1681 – R729, F173V

Saeylants aende Biebrugge.

Brug over de Bieloop. In 1646 werd de Turfvaart gegraven en tegelijkertijd werd de Bieloop rechtgetrokken. Hiertoe waren er in dit gebied twee bruggen nodig.⁴

BIELOOP – 1712 – R736, F174V

Erve scheydende opden hoeck van den Bieloop, op de Vloet inden Aertacker.

Beekje lopend langs het gebied de Bie. De Bieloop ontsprong in de moeren bij het Hellegat: 'den loop genaemt den Bieloop comende vuyter moeren vant Hellegat tot in de Weereys (circa 1592).⁵ De schrijfwijze Bijloop moet als een verbetering richting ABN gezien worden. Hoewel: in de buurt van Antwerpen sprak men wel eens van bijlopen, beekjes die minder water vervoerden dan de hoofdbeek. Maar hier in Hage zal de beek toch wel naar het gebied waar hij langs stroomde genoemd zijn.

BIJLAKKER – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Bouwland: de Bijlaker, 91 are, J 133.

BIJLAKKER – 1906 – BREDANAAR 25, 285

Schaarhout op de Bijlaker bij Scharenburg.

BIJLTJE – 1606 – R719, 6V

Stuck lants: het Bijltken, inde Leemputten.

Vormaanduiding voor een stuk grond lijkend op een bijl, met een dun en een breed stuk. Bijl is een veel voorkomende vormaanduiding. De vorm kan ontstaan zijn bij een erfdeling waarbij aan twee nakomelingen samen een perceel werd gegeven: het achterste stuk kon de verkrijger dan bereiken via een smalle strook grond gelegen aan de zijkant van het eerste deel.

BLOEMKOOL – 1668 – GP263, 83V

Lant in de Haegstrate achter den Blomcool.

BLOEMKOOL – 1668 – GP263, 92V

Jan Christiaan Weggen, hovenier was, weduwe ende krn. lant aen sijne huijs: de Blomcool, aende Cleijbergh, neffens de Haeghstraet, een gemet.

BLOEMKOOL – 1903 – BREDANAAR 22, 24

Te koop: een goed onderhouden villa: de Blomkool, met groote lusttuin en puike hovenierderij of boerderij 2,21 hectare, I 1026, 1098.

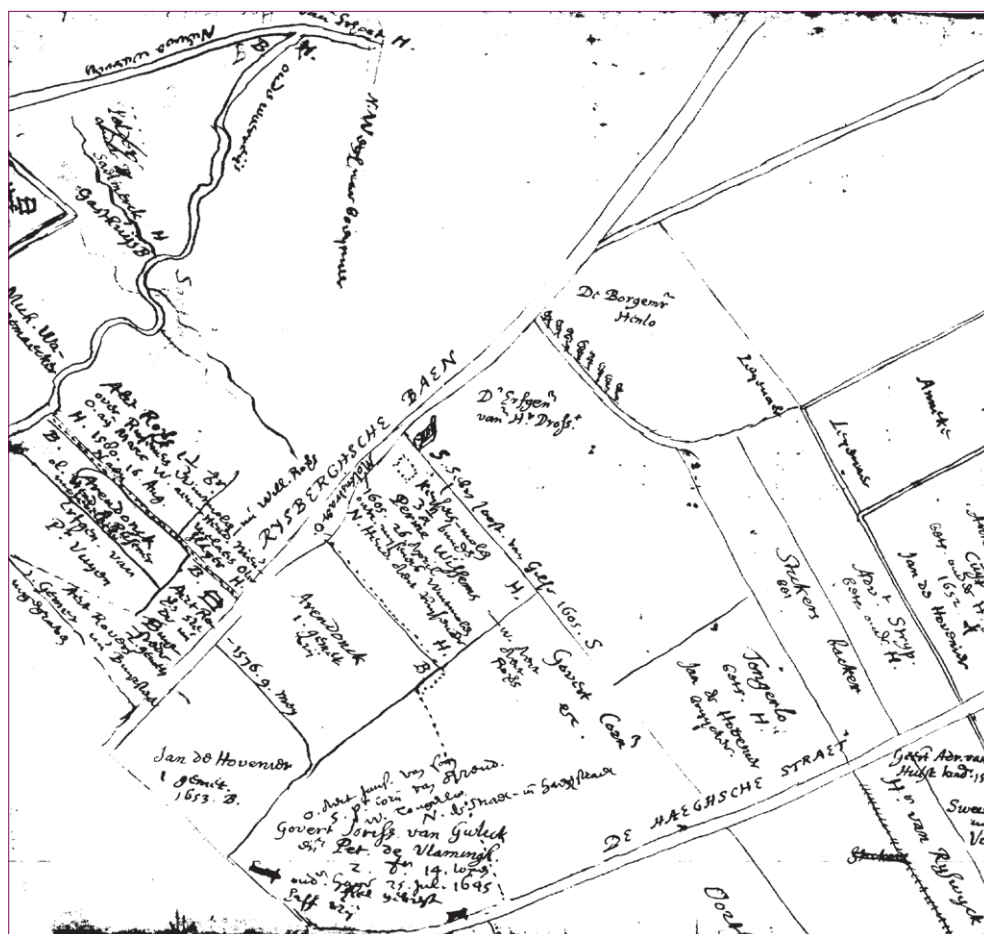
BLOEMKOOL – 1906 – BREDANAAR 25, NR. 23

Een hovenierderij of boerderij met stallen, grooten schuur, vruchtbare hoveniersgrond en gemetselde broeikast en serre, in gebruik als boom-en bloemkwekerij: de Bloemkool, groot 1,91 hectare, I 1270.

BLOEMKOOL – 1912 – BREDANAAR 31, 166

Verkoop van een ruime heerenhuizing aan den Bredaschen weg: de Blomkool I nr.1027, groot 5,24 are.

Haagweg 217. De eigenaar was een hovenier/herbergier, die waarschijnlijk bloemkool verbouwde. In 1654 worden Antonis den Hovenier en Jan den Hovenier genoemd, RH 245,49. Laatstgenoemde zien we ook op het onderstaande kaartje als 'bruycker' van een stuk grond van de abdij Tongerlo.

Kaart van de Heuvel, circa 1660, GAB, Hingman 725, voorin. Zuid is boven.

BLOK – 1604 – R718, 254V

Stuck lants: den Block omtrent de Haechkercke, ter plaetse genaemt de Vloet.

Blok 'omsloten perceel', vaak weiland en dan omgeven door sloten. Ook wel gebruikt voor een groot stuk grond in een polder. Blok<beluken 'omsluiten'.

BOOMGAARD, HOGE – 1697 – R732, 179

Een perceel saijlants: den Hoogen Bogaert, en 't Duijvenackerken, vijf gemet op Scharenburgh, noortwaerts het Heuvelstraetjen.

Voormalige boomgaard, hooggelegen.

BOUDENSWEIDE – 1520 – R427, 180

Boudensweyde, een bunder.

Weiland van de familie Boudens. Vergelijk Baiken Bouden, Cornelis Boyens, Gheryt Cleys Boudens, Jacob Boydens, 1427.⁶

BREMHEINING – 1474 – D, F16V

Een stuck lants, een bunder: de Breyhmeyninghe.

Heining met bramen eromheen of met bremstruiken? De vruchten van de braam zullen wel eeuwenlang dankbaar geconsumeerd zijn. Daarnaast kende men andere nuttige gebruikswijzen. Takken van bramen, *Rubus*, werden namelijk wel gebruikt om er bijenkorven mee te verstevigen: ze werden dan eerst gespleten met een bramenkliever. Brem, *Sarothamnus scoparius*, werd op de schraalste Kempische gronden wel geteeld. Zo kocht de provisor van de abdij Tongerlo in Essen in 1773 honderd potten bremzaad om er heide mee te bezaaien.⁷ Brem bezit wortelknolletjes en verrijkt zo de bodem met stikstof. Brem werd gebruikt om bezems van te binden. Lindemans schrijft: 'De brem of ginst was de providentiële plant die het ontstaan van de landbouw mogelijk maakte in de armste zandstreken van ons land. Brem groeit gewillig op de zanderige heide, en haar welig gewas was wellicht het degelijkste en voornaamste voeder dat de schapen en de koetjes van de primitieve nederzetting er op hun wilde weide vonden. Behorend tot de klasse der vlinderbloemigen, verrijkte zij de weidemest met stikstof, en kwam daardoor rechtstreeks ten goede aan de schamele akkers van de dorpelingen'.⁸ Over verbouw van deze struik in de Baronie is niets bekend.

BROEKAKKER – 1613 – ND 8974, F113

Akker: den Broeckacker, vanden Broeckacker, twee lopensaet.

Akker gelegen in een broek. Een broek is een moeras. Dat moeras werd vroeg drooggelegd en dan gebruikt als weiland, of zelfs, zoals hier: bouwland.

Broek 'moeras, poel. laag land'.⁹ Hoeufft schrijft: 'Broek beteekent eene moerassige plaats, welke, op de bovenste, al min of meer vaste, oppervlakte, reeds eenig kreupelhout tevoorschijn brengt. Het woord is thands alleen in het Nederlandsch en Plat-Duitsch bekend, In het Hoog-duitsch heeft Bruche die beteekenis alleen bij de jaagers behouden'.¹⁰ In het Engels heeft brook de betekenis 'beek'.

DOELN, GROTE – VM

Kadastraal perceel N 307, 307a.

DOELN, KLEINE – VM

Kadastraal perceel N 306.

Genoemd naar de doelen van de schutterij?

DREEF – 1670 – R727, 289V

De dreve oft de gebuerstraete.

DREEF – 1733 – RH100, 173

Huysinge inden Aartacker, oostwaerts s'Heeren Dreve.

Dreef 'weg met bomen erlangs'; oorspronkelijk weg waarlangs vee gedreven, gestouwd werd.

DRIE LINDEN – 1636 – GP261, 19V

De drie Linden.

DRIE LINDEN – 1668 – GP263, 160V

Drij Lijnden.

DRIE LINDEN – 1742 – GP272, 369

Vier gemet aan de Cleyberg: de Drie Linden.

Stonden hier drie lindebomen?

De linde onderscheidt men in de Hollandse linde, de winterlinde en de zomerlinde. De eerste en de laatste hebben vrij grote bladeren. De winterlinde komt in het wild voor in de Achterhoek, Zuid-Limburg en Twente, de zomerlinde bij de IJssel en in Zuid-Limburg. De Hollandse linde komt vrijwel niet in het wild voor (hoewel enkele exemplaren in het Liesbos te vinden zijn). De oudste lindeboom van Nederland, te Sambeek (daterend uit begin zestiende eeuw), in N. -Limburg is een Hollandse linde. Een ruim driehonderdjarig exemplaar van deze soort staat bij de boerderij het IJzeren Hek onder Princenhage.¹¹ Andere zeer oude lindebomen stonden bij de Prinsenhoef te Alphen en op de Heuvel te Oosterhout.

DRIES – 1642 – R724, 62

Stuck lants: den Dries, twee gemet, inde Haechstraete, omtrent de Leemputten.

DRIES, LANGE – 1560 – R465, F51

Stuck driesch en erfs: den Langen Driesch, opte Cleyberch.

DRIES, LANGE – 1668 – R539, F76

Stuck weyden: den Langen Dries, twee gemet oostwaerts aende Weerreyse, aende Antwerpse Baen.

Dries, 'uitgeputte akker', later ook 'huisweide'. In het noordwesten van de Antwerpse Kempen werd dries wel omschreven als 'De weide die haast aan de hoevegebouwen paalt, nooit wordt gehooïd en gewoonlijk langer blijft liggen (dat is zonder omgedaan te worden) dan een andere weide. In tijden dat er veel werk op de boerderij was werden de dieren makkelijk op de dries te grazen gezet'.¹² Een dries die op een uitgeputte akker werd aangelegd, werd enkele jaren als grasland gebruikt: het vee liet er zijn uitwerpselen achter en de natuurlijke vruchtbaarheid herstelde zich hopelijk.

'Dries wordt, in de Baronie, genaamd de grond in het gemeen, en het met gras bezette land in het bijzonder, twelk binnen eene boeren-hofstede besloten is; men verstaat er somtijds door hetgeen, dat men elders noemt de boerenwerf. Eigenlijk is het driesch, dreesch, in Neder-Saksisch driesch, en beteekent akkerland, dat rust en niet bebouwd wordt; daarvan dat dries, driesch op sommige plaatsen in 't algemeen eene weide beteekent, omdat het driesche land doorgaans tot weiland dient'.¹³

DRIESAKKERKE – 1782 – RH282, 81V

Een perceel land, nu hoff, vanouds: het Driesakkertjen en nu: de Kleyberg, anderhalf bunder, met huysinge, schuure, stallinge opden Kleyberg.

Akker die geregeld dries lag?

DUITENHUIS – 1895 – BREDANAAR 14, NR. 6

Verkoop van het onlangs nieuw gebouwde en van ouds bekende koffiehuis, met vergunning voor sterke drank: het Duitenhuis met afzonderlijk bovenhuis, grooten tuin waarin plantsoen en muziekkiosk. Het koffiehuis bestaande uit groote gelagkamer, met suite en kleine veranda, achterkamer met alkoof, keuken met bijkeuken, waschhuis, grooten kelder, wel-en regenwaterpomp. Boven twee kamers met muurkasten, alkoof en zolder. Het bovenhuis: groote en kleine voorkamer, groote achterkamer, alle voorzien van marmeren schoorsteenmantels, muurkasten, alkoof, keuken, zolder met twee kamers.

DUITENHUIS – 1899 – BREDANAAR 18, 138

De weduwe van J.J. Bakker verkoopt het voor enige jaren nieuw gebouwde en van ouds bekende koffiehuis: het Duitenhuis, met afzonderlijk bovenhuis, grooten tuin, waarin plantsoen geschikt voor bouwterrein, draaimolen en verdere bijgebouwen.

Zo genoemd wegens de drukke handel die hier plaats vond? Er lag er een tol voor de Steenweg.

DUITENHUISLOOP – 1878 – P401, 1601

De Duitenhuisloop, van perceel I 819 over den Heuvel naar de Aa of Weerijs, lang 520 meter.

Genoemd naar het Duitenhuis, een herberg.

DUIVENAKKERKE – 1697 – R732, 179

Een perceel saeijlant: 't Duyvenackerken, met den Hoogen Bogaert vijf gemet op Scharenburgh, noortwaerts het Heuvelstraetjen

Akker waar duiven foerageerden of waar een duiventil stond. Hoorde er bij Scharenburg een duiventil?

EENDVOGEL – 1695 – R732, 75V

Twee percelen saeylants: d'eene: Krijntjens Bogaert, d'ander den Eijntvogel, samen 2½ gemet aenden Steenwegh in de Leemputten.

Eendvogel, 'eend'.

EINDHOVENSESTRAATJE – 1642 – R724, 52V

Het Eyndhovens straetken.

EINDHOVENSESTRAATJE – 1670 – R727, 289V

Het Eyndhovens Straetken.

Straatje naar het gehucht Eindhoven. Nu Flierstraat.

ENG – 1498 – EC541

Erf achter den Hovel: die Enge.

ENG – 1503 – EC554

Stuck erfs: die Enge, vier lopensaet, achter den Hovel.

ENG – 1520 – R427, 180

dEngel, half bunder.

ENG – 1533 – R706, F205V

Twee lopensaet lants: dEnghe, aenden Hoevel.

ENG – 1554 – R712, 39

Stuck lants: dEngel, een veertelsaet noortwaerts aen d'erve, oock: dEngel.

ENG – 1561 – R713, 169

Stuck lants: de Enge, een veertelsaet.

ENG – 1564 – R714, F23V

Huys en stuk lants: de Enge.

ENG – 1634 – P124, F4V

Aen hennen grooten acker: dEngel, negen lopensaet.

ENG – 1665 – R727, 15V

Stuck saeylants: d'Engel, twee gemet.

ENG – 1668 – GP263, 8

Landt op de Hovel: d'Engh, twee gemet.

Eng, enk is bekend als benaming voor de dorpsakker in het rivierengebied, het Gooi et cetera. Maar dat woord komt in de Baronie nergens voor als naam voor de dorpsakker. De Eng in Eindhoven was een grote akker van een bunder of zelfs wel 1½ bunder. Maar dat is nog geen dorpsakker. Eng in de zin van 'nauw' komt ook niet in aanmerking als verklaring. In het mnl. komt eng, enk ook voor als 'Bebouwd veld, bouwland', maar dat woord is mannelijk en Eng in de bovenstaande vermeldingen lijkt vrouwelijk. De Eindhovense Eng was een heining, dus een perceel met een gracht eromheen.

De grondbetekenis van enk zou zijn 'gewelfde akker op de hoge zandgronden' (eng hoort bij een Indo-Germaans wortel *ank 'buigen').¹⁴ Dat zou wel kunnen kloppen met de omschrijving van het perceel. Dan zou de naam zeer oud moeten zijn.

ENGEL – 1742 – GP272, 286

Twee gemet: de Engel.

Bezit van iemand die ook een huis de Engel (in Breda) bezat?

FORTUIN – 1836 – N1271, 34

Een perceel hofland: het Fortuyntje, een bunder, 58 roeden, aan de Oude baan bij de Kleiberg (I 164).

Vruchtbaar perceel dat veel geld opbracht? Lees voor de grootte in plaats van een bunder, 58 roeden: een hectare 58 are.

GAREELSPAAN – 1636 – GP261, 17

Lant: t Gareelspaen.

Een gareelspaan is een onderdeel van een gareel, waarrond ter verzachting van de druk op de schouders van het paard paardenhaar wordt aangebracht. Gareelspanen werden bij voorkeur van het wortelhout van de mannelijk es gemaakt: dit was sterk en buigzaam (de vrouwelijke es produceert het zaad en zou daardoor zwakker zijn).

Moeten we er een vormaanduiding in zien? Een gareelspaan heeft min of meer de vorm van een boemerang.

GERSTAKKER – 1436 – ND8974, F426

Stuck lants: den Gerstacker, een veertelsaet.

Akker waarop vaak gerst, hordeum vulgare, geteeld werd. Gerst kan zowel in het najaar als in het voorjaar gezaaid worden. De wintergerst brengt meer op dan de zomergerst. Gerst werd

vooral benut in de bierbrouwerijen. Gerstebrood is niet smakelijk omdat gerstdeeg bijna niet rijst; er zit geen gluten in.

GOOR – 1601 – R718, 154V

Hoffstadt opten Heuvel, oostwaerts aen het erve: het Goor.

Goor 'moeras met venige bodem'.

Hoeufft schrijft over Goor: 'Dit woord, welk by den Teunthonista GOIR heet en met Broick, Venne en Ollant gelijk gesteld wordt, beteekent bij Kiliaan limus, lutum, coenum.. Men heeft St. Job in 't Goor, en het Goorend, bij Antwerpen, en, in de Baronie van Breda, het Rietgoor onder Roozendaal en de Goorkens onder Den Hout.'¹⁵

GOORBERG – 1619 – R720, 221V

Huijs. noortwaerts aenden berch: den Goirberch.

GOORBERG – 1724 – RH98, 12V

Een perceel landt en bosch: den Goorbergh, by de Antwerpse Baane by de Roscam, zuytwaerts 's Heeren baan oft straete.

Zandige hoogte ten noordoosten van het Goor.

GROENE WEG – 1436 – ND8974, F426

Een veertelsaet lants neven den Groenen wech.

Weg die groen kleurde door de begroeiing met grassen, weegbree, varkensgras en andere tredplanten. Een groene weg liep meestal door de dorpsakker en viel in de tijd dat er geploegd was erg op tussen de zwarte akkergrond.

HAAGSESTEENWEG – 1717 – RH96, 12V

Den Haegsen Steenwegh.

In de jaren tachtig van de zeventiende eeuw verharde weg.

HAND – 1642 – R724, 62

Bij de Handt in de Haechstraete.

Wegwijzer in de vorm van een hand.

HEERBAAN – 1682 – R729, F197V

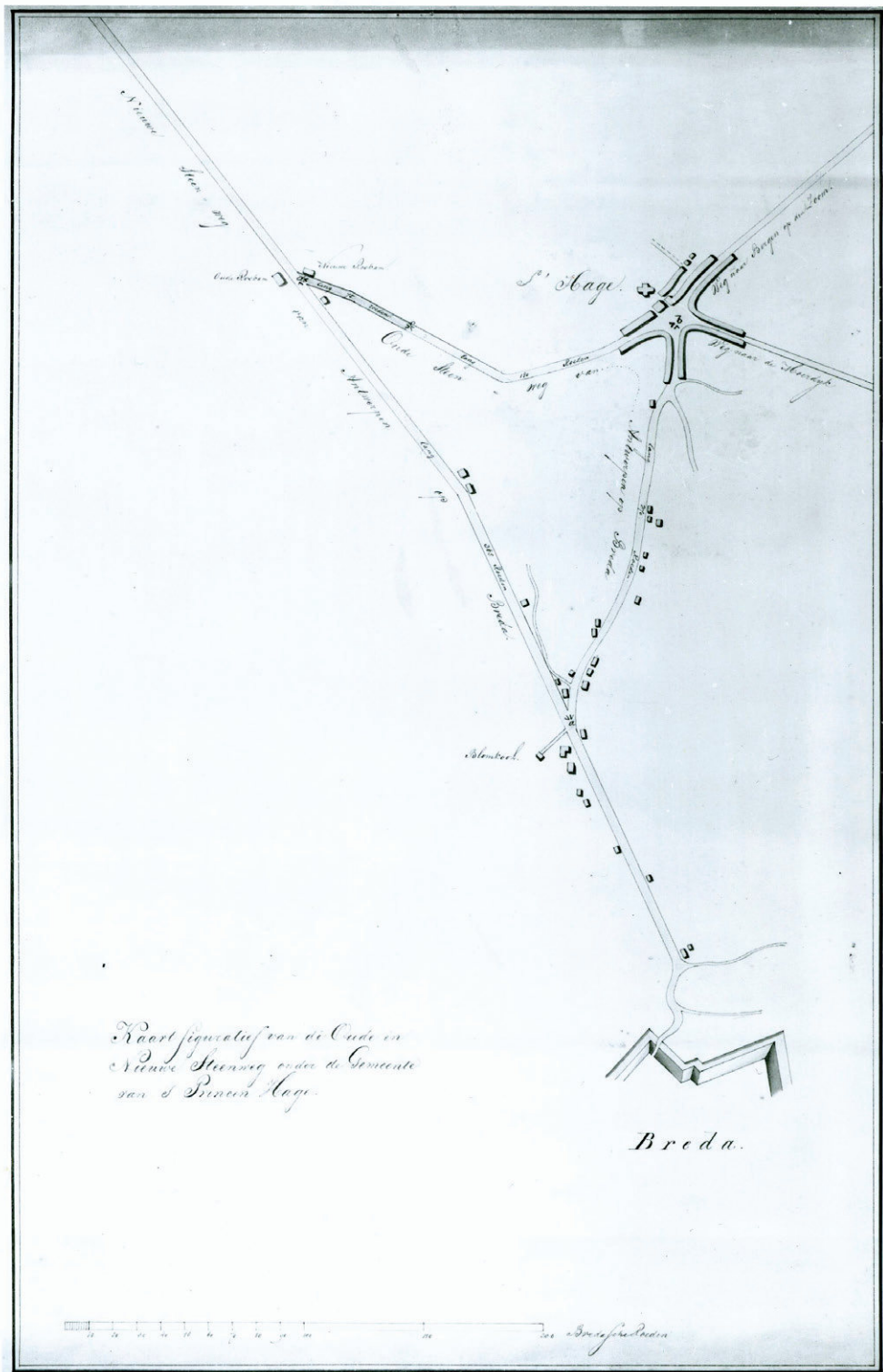
De Flieren aen weerszijden van de Torffvaert en de Bieloop, noortwaerts aende Heirbane.

HEERBAAN, OUDE – 1753 – RH106, 15

Opde Vloet, noort de Oude Heerenbaan, ontrent den Roskam.

Een 's heerenstraete is een straat van de Heer, de heer van Breda. Vrijwel elk openbaar straatje kon 's heerenstraet of 's heerenweg genoemd worden. Heerenbaan uit 1753 is ontstaan onder invloed van heeren in sheeren straet.

Heerbaan: grote doorgaande weg van 40 voet breed, tussen twee dorpen. Men neemt aan dat het oude legerwegen zijn.¹⁶ Met het onderhoud van de heerstraten die veelal voor grote

De Oude en Nieuwe Steenweg; ontwerp van de nieuwe steenweg, 1810. SAB 1993-1899.

gedeelten door de heide liepen was het gehele corpus van de gemeente belast. De vorsters konden op bepaalde dagen de bevolking oproepen om te 'pionieren' aan de wegen. Uit elk huis moest dan bijvoorbeeld een man met schop of met kar en paard op komen dagen. Door de smalle velgen van de karren en wagens werden er diepe sporen in de zandwegen uitgesleten. Op veel plaatsen waren de heerwegen in de winter moeilijk te passeren, daar de waterafvoer uit de in de lengterichting lopende sporen bijzonder moeilijk was: het water kon niet naar opzij afvloeien. Lage plekken werden door het vastkleven van modder aan de wielen automatisch steeds dieper.

De Oude en Nieuwe Steenweg; ontwerp van de nieuwe steenweg, 1810. SAB1993-1899.

HEERTGANG VAN DE HEUVEL – 1634 – P124, F22V

Dye van Hovel, van Effen en van Eyndhoven (van gemeenten aldaer).

HEERTGANG VAN DEN HEUVEL – 1699 – P126, F93

Die van den Hovel, van Effen en van Yndhoven van de gemeynte aldaer 10 ½ Sch. Lovens betaelt met 26 stuivers twee duiten. Betaelt tot 1649. Dood als blyckt by attestatie overgeleght op de rekening van het jaaer 1698.

Een gemeynte die gebruikt werd door inwoners van drie gehuchten: Heuvel, Effen en Eyndhoven. Is hier de Aard bedoeld? De grootte zou, gerekend tegen het gebruikelijke laatmiddeleeuwse tarief van zes denier per bunder 21 bunder zijn geweest. Dat is veel kleiner dan de Aard, die minstens zestig bunder omvatte. Blijkbaar is de heertgang in 1649 verdeeld onder de gerechtigden of verkocht aan een ontginner.

HEINING – 1551 – R711, 134V

Stuck lants: de Heyninge, een veertelsaet.

Een heining is een met een heg en wal omgeven perceel, aan de rand van de heide. Meestal groot (hier: een veertelsaet = 0,84 hectare) en gebruikt voor de teelt van rogge.

HEKELWEIKE – 1906 – BREDANAAR 25, 285

Schaarhout op het Kleine Weike (Hekelweike).

Werd hier vlas gehegeld?? Of stond er een hekelwerk, een constructie, die vaak op dijken werd aangetroffen.

HENRIETTE – 1913 – BREDANAAR 32, 81

Verkoop van villa Henriette aan den rijksweg Breda-Princenhage, met groote lusttuin, l 1268, plaatselijk genummerd 163, groot 23 are.

HERTENBEEMD – 1662 – R726, 193V

Een perceel weyden: den Hertenbeemt, een bunder, opden Bieloop.

HERTENBEEMD – 1666 – R727, F59V

Een perceel weyde: den Hertenbeemd.

Waarschijnlijk een beemd met harde bodem, een uitzondering bij beemden. Die beemden met harde bodem konden met hooiwagens bereiden worden, de moerige beemden niet; daar moest het hooi op burrie's of in zakken of manden uitgedragen worden.

HEUVEL – 1425 – EC273

Huis aenden Hovel.

HEUVEL – 1436 – ND8974, F426V

Erffs achter den Hovel.

HEUVEL – 1443 – CVV159

De gemeente ende gebueren van den Heuvel.

HEUVEL – 1474 – D, F15V

Opten Hovel.

HEUVEL – 1510 – R419, F84

Opten Houvel .

HEUVEL – 1529 – R706, F5V

den Hoevel.

HEUVEL – 1535 – R707, F127

Omtrent der Haighkercke aenden Hoevel.

HEUVEL – 1614 – R720, 53V

Opten Heuvel omtrent oft onder Eyndhoven.

HEUVEL – 1643 – R724, F72V

Stede achter het dorp aen t Heuveltken, oostwaerts de straete loopende naer de voors. Heuvel.

HEUVEL – 1652 – R725, F61V

Stede opten Heuvel.

HEUVEL – 1665 – R727, F15

Achter den Hovel.

HEUVEL – 1668 – GP263, F6, F8

Opten heuvel, opden Hovel, opten Hoevel.

HEUVEL – 1742 – GP272, F16V

Opten Hovel, opten heuvel.

HEUVEL – 1760 – RH107, F100V

Op den Heuvel off Cleyberg.

De oudste vermelding van de Heuvel komt waarschijnlijk voor in de vorm van een persoonsnaam in 1317: Mechteld vanden Hovel, meesteres van het Begijnhof te Breda.¹⁷

Heuvel als benaming voor een gehucht komt voor in Dongen, Essen, Loenhout en nog 18 dorpen in Noord-Brabant. In de Baronie staat heuvel meestal voor het (kunstmatig verhoogde) centrum van een dorp, bijvoorbeeld te Oosterhout, Ulvenhout, Alphen, Den Hout.

Heuvel komt ook veel voor als grenspunt, bijvoorbeeld te Zundert. Het gehucht Heuvel te Princenhage ligt op een halve kilometer van het dorpscentrum: het duidt hier dus geen dorpsplein aan (als we althans niet veronderstellen dat het centrum van het dorp ooit hier lag) en ook geen grenspunt. De hoogte kan ook moeilijk kunstmatig tot stand zijn gekomen. We moeten dus besluiten dat heuvel hier een natuurlijke hoogte in het landschap is. Inderdaad liggen er tussen het gehucht en het Dorp enkele hoge koppen, die zeker vanuit het dal van de Bieloop en de Weerijds behoorlijk opgevallen zullen zijn.

De verklaring van hovel 'een verzameling van enkele boerderijen die dicht opeen stonden' berust niet op sterk bewijsmateriaal.¹⁸ Zie voor de etymologie De Vries.¹⁹

Heuvel is een gebied ten oosten en zuidoosten van de kom van Hage; Eindhoven ligt er ten zuiden van.

HEUVELAKKER – 1565 – R714, F53V

Stuck lants: den Heuvelacker, een veertelsaet inde Heuvelstraet.

HEUVELAKKER – 1637 – R723, F159

Stuck lants: den Heuvelacker, een bunder, westwaerts aende Heuvelstraete.

HEUVELAKKER – 1662 – R726, 191V

Stuck lants: den Heuvelacker, een bunder.

HEUVELAKKER – 1668 – GP263, F8, F94

Den Hovelacker opten Hovel, anderhalf gemet; den Hovelacker tegens den Schutsboom.

HEUVELAKKER – 1742 – GP272, F147

Anderhalf gemet op den heuvel: de Heuvelacker.

HEUVELSTRAAT – 1514 – R422

Land omtrent Eyndoven noortwaerts neven die Hovelstrate.

HEUVELSTRAAT – 1533 – R706, F195

Lants aende Hoevelstrate.

HEUVELSTRAAT – 1599 – R718, F76

Aen t Heuvelstraetken.

HEUVELSTRAAT – 1606 – R719, F11V

Inde Hovelstrate.

HEUVELSTRAAT – 1652 – R725, F61V

De Heuvelstrate.

HEUVELSTRAAT – 1663 – R726, F233V

Cattenackerken int Heuvelstraetken.

HEUVELSTRAAT – 1717 – RH96, 12V

Cattenacker, suytwaerts de Hovelstraete.

HEUVELSTRAATJE – 1708 – R735, F40

De Heuvelweijde aen het Heuvelstraetjen.

HEUVELSTRAATJE – 1734 – RH101, F122

In 't Hovelstraatje. het Heuvelstraatje.

HEUVELSTRAATJE – 1784 – RH111, 103V

Steede, zuid 's heeren dreeff, noord het Heuvelstraatje.

HEUVELSTRAATJE – 1739 – RH102, F59V

Aende Schutsboom en Hovelstratie.

HEUVELSTRAATJE – 1790 – RH112, 202V

Opden heuvel of Heuvelstraatje.

HEUVELSTRAATJE, KLEIN – 1601 – R718, 149V

het Cleyne Heuvelstraetken.

HEUVELSTRAATJE, KLEIN – 1663 – R726, F231V

Den heuvelacker, suytwaerts het Kleijn Heuvelstraetken.

HEUVELVEKEN – 1504 – R416, F142V

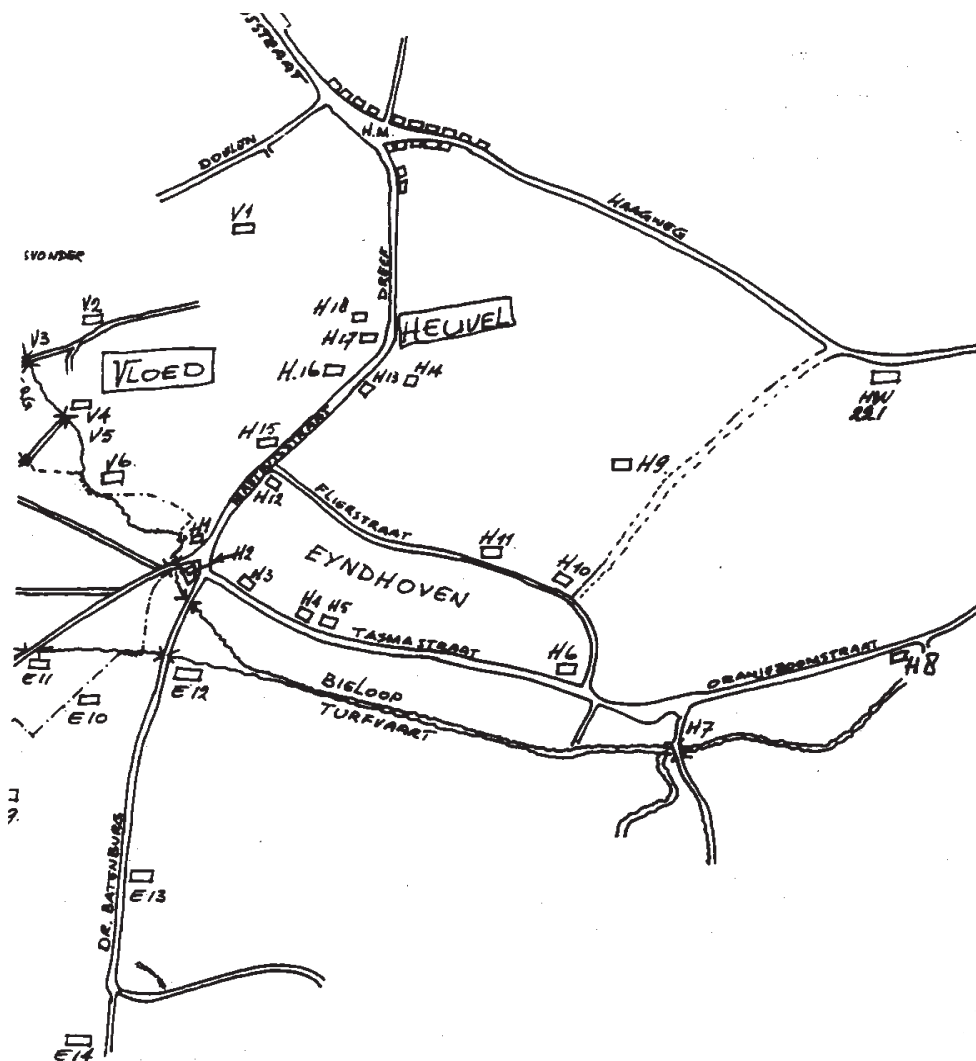
erfs aen tHovelsche Veken, westwaerts neven den gemeynen Kerckwech.

HEUVELVEKEN – 1549 – R710, F226V

Aent Hoevensche Veken.

HEUVELVEKEN – 1593 – R717, 88

Opt Heuvel aent Heuvelveken, oostwaerts aende Heuvelstrate.

Overzicht van de Heuvel. Ontleend aan werkgroep Haagse Beemden.

HEUVELVEKEN – 1597 – R718, F22

Hoffstadt achter de Haechkercke bij t Heuvelveken, oostwaerts aende straate, suytwaerts aende Pastorye inde Hage erve.

HEUVELVEKEN – 1601 – R718, 138v

Bij het Heuvelveeken.

Veken, 'hek van gevlochten takken', hier in de straat naar de Heuvel.

HEUVELWEIDE – 1708 – R735, F40

Een perceel saeylant: de Heuvelweijde, een bunder, aen het Heuvelstraetjen.

HEUVELWEIDE – 1721 – RH277, 80

2½ gemet lants: de Hovelweyde, opden Hovel.

HEUVELWEIDE – 1728 – R584, F11v

Een perceel lant: de Heuvelweyde, buyten de Haeghse poort.

HEUVELWEIDE – 1734 – RH101, 122

Een perceel saaylants, nu weijde, een bunder, in 't Hovelstraatje: de Heuvelweijde, oostwaerts het Heuvelstraatje.

HEUVELWEIDE – 1760 – RH281, 54

Theodorus van Beek laat na: huysinge, timmeragie hoff en erve, 2½ gemet van ouds: de Heuvelweijde, aan de noordzijde van de Heuvelstraat, met 56 roeden van den Cattenakker.

HEUVELWEIDE – 1785 – RH111, 174

Een perceel land en houtwassen: de Heuvelweyde, een bunder, oost het Heuvelstraatje.

HOEK – 1597 – R718, 10

Stuck lants: den Hoeck, vier gemet (een bunder is leen).

In toponiemen kan hoek de volgende betekenissen hebben: 1. Driehoekig perceel 2. stuk met een winkel (haak) 3. huis of (kleine) agglomeratie in hoekvorm tussen (twee) wegen 4. woonkern in een uithoek van de gemeente.²⁰ Voor individuele percelen kan men ook denken aan een stuk grond met één of meer uitstekende hoeken.

HOEKWEIDE – 1620 – GP260, F95

Matheus Corn. Emmen weyde: t'Hoeckweyken.

In een hoek van wegen gelegen?

HOEVE OP DE BIE – 1372 – EC,P.?

Hoeve op die Bye.

HOEVE OP DE BIE – 1457 – ND1780

Metter hoeve opte Bye.

Hoeve, 'grote boerderij'. Genoemd naar de ligging in het gebied de Bie. Identiek met volgende.

HOEVE VAN KESSEL – 1383 – CER, I, 270

Een goed dat men heyt tGoet van Kessel.

HOEVE VAN KESSEL – 1428 – EC

Hova Kessel.

HOEVE VAN KESSEL – 1436 – ND8974, F425V

Corn. Pr. Adriaen Oomen bezit een hoeve met toebeh., mette huysinge en hovinge en een st. erffs: de Hoeve tot Kessel, twee bunder plus de wouwer, den Grooten Acker, den Gerstacker, den Pachtacker, die Ossenweyde, Minnebrodtsacker, de Vlier, sHeeren weyden.

HOEVE VAN KESSEL – 1474 – D, 22

Jan Everaerts houdt de Hoeve van Kessel, achter de Haeghkercke.

HOEVE VAN KESSEL – 1620 – GP260, F32V

Adriaen van Bergen secretaris, lant aen de stede: de Hoeve van Kessel; bruycker is Wouter Oomen.

Stratenmaker

HOEVE VAN KESSEL – 1636 – GP261, 17V

Adriaen van Bergen, secretaris, lant aen syn stede: de Hoeve van Kessel.

HOEVE VAN KESSEL – 1668 – GP263, 89V

Jan en Jacob Janssen Coomannelen landt ende stede op de Vloet: de Hove van Keessel, met den Leegenacker, 14 gemet.

Genoemd naar de voormalige eigenaar. In 1368 was ene Aernt van Kessel leenman van de hertogin van Brabant en Luxemburg; in 1419 woonde Jan van Kessel op de Haagdijk.²¹

Vergelijk nog: Wouter van Kesselt, 1415, G, fol. 10v; Wouter Henrick Wouters van Kessel, 1551, R680, fol. 3v. Ook wel de Kesselhoeve genoemd. Kessel was een gehucht onder Galder. Vergelijk ook Kessel in Limburg.

De boerderij lag aan de Mastbosstraat.

HOFKE – 1474 – D, F15V

Robben Heyn Robben houdt half lopensaet lants met eenen huysken dair op staende aen den Hovel geheiten tHoifken.

HOFKE – 1668 – GP263, F19V

Lant in de Haechstraete: de Hooftken.

Hoifken te lezen als hoofken. Hof 'met heggen omgeven perceel, dicht tegen de boerderij'. Vergelijk Landt bijt dorp ten deele by Jacop haren zone tot hoff gemaect, 1668, GP263, fol. 67. In de achttiende en negentiende eeuw komt men in Teteringen en Princenhage vaak de term hofland tegen: land waarop groenten gekweekt werden voor verkoop in de stad Breda.

HONDSBEEMD – 1613 – ND8974, 239

Stuck beemden: den Hontsbeemt.

Hond duidt op slechte kwaliteit, moerassigheid, veel onkruid, etcetera. Het is een pejoratief.

HONDSVONDER – 1551 – R711, 134V

Vlemincxweyde omtrent den Hontsvonder.

HONDSVONDER – 1613 – ND8974, 130V

Inde acker by de Hontsvonder.

HONDSVONDER – 1636 – GP261, F32V

Lant aende Honsvonder.

HONDSVONDER – 1662 – R726, F180

Woonhuys aenden Pat naer den Hontsvonder ende voorts naer de Ryt loopende.

HONDSVONDER – 1729 – RH100, F52

Weyde. aenden Honsvonder, zuytwaerts den Bieloop.

HONDSVONDER – 1742 – GP272, F76V

Op den Kerckacker, aenden pat aldaer naer Honsvonder.

Een in slechte staat verkerende vonder, smal bruggetje. Hond is een pejoratief, een aanduiding voor een slechte toestand.

HOPVOREN – 1780 – RH110, 262V

Een perceel zaayland: de Hopvooren, opden Heuvel, zes gemet.

Perceel waar hop verbouwd werd. Hop werd geteeld op vochtige, vruchtbare bodem. De planten werden flink bemest. Tegenwoordig wordt hop, *humulus lupulus*, alleen nog verbouwd in Vlaanderen bij Poperinge en verder in Duitsland, Engeland en Tsjecho-Slowakije. De teelt gebruikte men alleen de vrouwelijke plant, want daar komen de hopbellen aan. De hopplanten werden geplant in kuilen en tegen lange stokken geleid. Over de werking van deze plant schrijft Blankaart (1698): 'Heele velden werden in Gelderland, Braband, Vlaanderen, en elders niet alleen daar mede beplant, maar het groeyd wel langs de velden, wallen, dyken en wegen in het wild. De wortel schiet in de Lente weder uit d'aarde, en bloeijen in de Somer, maar in den Herffst werden de bellen vergadert. De bellen van de hop bestaan uit fyne werkelyk en afvagende deeltjes. De scheutjes die in 't voorjaar uitkomen, werden gekookt en als Salade genut; of sy werden by vleis of sonder deselvige gestooft, welke openen, en de scheur-buikigheden genesen; de brouwers doen het bij het bier, om het kragtig te maken, lange te doen duuren, en ligtelyk aan het gisten te krygen: hierom kan men met het kooksel het brood doen rysen. Wanneer men op een hoppe-sak slaapt, werd men als dronken; daarom zyn de bieren die daar mede gebrouwen werden, mede hoofdig, alsoo sy een al te grooten beweginge in de hersen-vogten maken, welkers pypjes daar na verstoppende, hooft-pyn baren'.²²

Hop werd vanaf de veertiende eeuw de vervanger van de gruit. Van de hop werden de vruchten (de hopbellen) van de vrouwelijke plant gebruikt. De hop groeide tegen lange staken.

Het perceel de Hopvoren was maar liefst zes gemet ofwel twee bunder ofwel 2,6 hectare groot!

HORSTJE – 1733 – RH278, 115

Jan Adriaensen Buycx laat na 1/3 part in de helft van een huysie: het Horsie, met den hofve lant, half bunder opden Heuvel, oostwaerts en noortwaerts sHeeren Baan.

Horst 'hoogte in moeras, meestal begroeid'. Horst komt als appellatief voor bijvoorbeeld in 1699 te Bavel 'weyde ende heyhorsten', P119, fol. 134v. Ook in de Oosterhoutse Polder wordt in de zestiende eeuw geregeld over horsten gesproken. De omschrijving van horst 'Verhevenheid met secundaire begroeiing na oorbaarmaking door vuur' lijkt voor de Baronie niet helemaal correct.²³ Horsten zijn in de Baronie steeds hoogten in moeras.

HOVENIERSAKKER – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Een perceel bouw en weiland: de Hoveniersakker.

HOVENIERSAKKER – 1906 – BREDANAAR 25, 285

Schaarhout op de hoveniersakker op Scharenburg.

In de negentiende eeuw werden er in Teteringen en Princenhage tientallen hovenierderijen genoemd. Hier werden groenten geteeld voor verkoop aan burgers in Breda. In 1654 worden Anthonis en Jan den Hovenier genoemd, RH 245, 49.

HUIBENAKKER, HILLEKE – 1642 – R724, 62

Stuck lants: Hilleken Huybenacker, half bunder, neffens de Hooge weijde.

HUISAKKER – 1701 – R733, F144

Een perceel saeylant: den Huijsacker, half bunder, opden Heuvel.
Akker gelegen tegen het huis, de boerderij.

KATTENAKKER – 1717 – RH96, 12V

Een perceel saeylant: Cattenacker, een gemet opten Heuvel, suytwaerts de hovelstraete.

KATTENAKKER – 1750 – GP287, 1400

Een gemet aan de Hovelstraat: Cattenakker.

KATTENAKKER – 1760 – RH281, 54

56 roeden van den Cattenakker.

KATTENAKKERKE – 1668 – GP263, 91V

Lant aende Hovelstrate: Cattenackerken, een gemet.

KATTENAKKERKE – 1710 – R736, F35V

Een parceeltjen saeylants: Cattenackerken, een gemet opden Heuvel, suytwaerts de Heuvelstraet.

Akker van de familie Kat (ten). De vorm Katte kwam in 1947 nog in Breda voor.²⁴

KERKAKKER – 1779 – RH282, 35V

Opden Kerkakker.

KERKAKKER – 1636 – GP261, 16

Den Kerckacker.

Akker behorend bij de kerk.

KERKDIJK – 1310 – CER, I, 103

Neffens den Kerckdyc tote op die Bye.

Dijk 'enigszins hoger liggende weg door heide of moeras', hier leidend naar de kerk. Welke weg was dit?

KESSELBEEK – 1504 – R416, F144

Opte Kesselbeeck.

KESSELBEEK – 1505 – R416, F225V

Opte Kesselbeeck.

KESSELBEEK – 1507 – R417, F250

Op Kesselbeek .

KESSELBEEK – 1516 – R424, 323V

Lant en weyde op Casselbeek, suytwaerts aender gebuervroente: den Aert.

KESSELBEEK – 1529 – R706, F19V

Huys en erve opte Kesselbeecke. op Kestelbeek.

Beek stromend langs de Kesselhoeve. Oudere naam voor de Bieloop?

KESSELHOEVE

Dit was een oude boerderij aan Mastbosstraat, van oorsprong een hertogelijk leen.²⁵ Genoemd naar een familie Van Kessel. Zie Hoeve van Kessel.

KLEIBERG – 1533 – R438, 74V

Den Cleyberch, een veertelsaet.

KLEIBERG – 1560 – R465, F51

Opten Cleyberch tegen sRuyseners Watermolen over.

KLEIBERG – 1627 – R722, 72

Opten Kleyberch.

KLEIBERG – 1668 – GP263, 92

Op de Cleijbergh.

KLEIBERG – 1760 – RH107, 100V

Opten Heuvel oft Cleijberg.

KLEIBERG – 1781 – RH282, 61V

Jacobus van Vechelen laat na: de helft in een huysinge, schuure stallinge hovinge en erve, twee gemet, zestig roeden: den Kleyberg (zestig roeden is leen), plus de Steeakker of Bergakker en Liesbette Steede.

KLEIBERG, GROTE – 1784 – RH282, 101V

Een perceel saeyland: den Grooten Kleyberg, twee gemet.

KLEIBERG, KLEINE – 1784 – RH282, 101V

Een perceel saeyland: den Klynen Kleyberg, half bunder.

Berg 'zandige hoogte', hier echter bedekt met een kleiige afzetting? Kadastraal is de boerderij de Kleiberg bekend als I 29, 29a, 30.

KLEIN HEUVELSTRAATJE – 1663 – R726, 231V

Den Heuvelacker, suytwaerts het Kleijn Heuvelstraetken.

KOLFBAAN – 1903 – BREDANAAR 22, 52

Een perceel bouwland, H 797, op Zuilen aan de Kolfbaan.

Baan waarop het kolfspel werd beoefend. Kolfbanen konden zowel buiten- als binnenshuis liggen.

KONINGENBEEMD – 1750 – GP287, 674

4½ gemet bij den Bieloop: den Coningen Beemt.

Beemd van de familie De Koning, Konings. In 1415 worden genoemd: Hein die Coninc, Jan Conincx en Peter die Coninc, G, fol. 35v, 46 en 8.

KRIJNTJESBOOMGAARD – 1695 – R732, 75V

Krijntiens Bogaert, met den Eijntvogel, 2½ gemet aenden Steenwegh in de Leemputten.

Boomgaard van Quirinus of een familie Krijnen. Vergelijk Quiryn Jacop Quiryne, 1634, P124, fol. 32v. Het perceel was cijnsplichtig aan Thorn.

KROMME AKKER – 1660 – R537, 79V

Den Crommen Acker, halve bunder.

KROMME AKKER – 1668 – GP263, 6V

Neffen de Hovelstraet: den Crommen Acker, anderhalf gemet.

Krom wegens de kromme loop van de Heuvelstraat waartegen dit perceel lag?

KROMME EIK – 1561 – R466, F91

Stuck lants: den Crommen Eyck, een bunder, inde Haeghstrate.

KROMME EIK – 1603 – R718, 235

Stuck lants: den Crommen Eijck, een bunder, inde Haechstrate bij de Leemputten, oostwaerts aen 's heeren straete.

Kromgegroeide solitaire eik.

De zomereik, *Quercus robur*, was de meest aangeplante boom, meestal in de vorm van hakhout, maar bij boerderijen en in sommige heggen ook als volwassen boom. Bij de bouw van een nieuwe schuur of een nieuwe boerderij had men voor de gebinten zwaar eikenhout nodig.

Het hout van de eik, dat hardhout genoemd werd (soms werd ook beuken- en essenhout zo genoemd), kon toegepast worden in de bouw, bijvoorbeeld voor zolderingen, deuren etcetera. De eikels werden in de late middeleeuwen nog gebruikt als stapelvoedsel voor de varkens (hierdoor kregen de hammen een goede smaak). Op de eik leeft een zeer grote verscheidenheid van insecten, maar ook veel vogels broeden in deze boom. De eik is uitstekend aangepast aan het inheemse klimaat: kan grote droogte maar ook veel regenval verdragen en hij neemt genoeg met onvruchtbare grond. In het bijgeloof speelt de eik een dominante rol onder de bomen. Door kerstening ontstonden de heilige eiken, de kruiseiken en de preekeiken.

Over het nut van de eik, *Quercus robur*, schrijft Blankaart: 'De vrugten zyn dienstig om verken te mesten; welke men als kastanien kan braden en eeten. De bast dient om het

leder mede te bereiden en swart te maken; het hout om te verwerken, en het al te dunne om heete vuuren aan te leggen. De Galnooten, voornamelyk d'onrype, zyn seer wrang, en dienstig om bloed te stelpen, met welkers kooksel de vuile tanden en tand-vleis kan gespoelt en gesuivert werden. Sy syn ook seer dienstig om met koperrood goede swarte inkt te maken, om wolfe of linnen swart te verven'.²⁶ Eikels kunnen door koken ontdaan worden van looizuur en zijn dan ook voor de mens eetbaar. In tijden van hongersnood een oplossing.

KRUISAKKER – VM

Kadastraal perceel N 277.

Akker gelegen bij een Kruis? Ook wel Kruisweide genoemd.

LAZARIJ – 1551 – R711, 98

Opte Wachberch omtrent de Byebrugge by de Lazerswooninge, zuytwaerts aen sheeren strate.

LAZARIJ – 1601 – R718, 154V

Hoffstadt opten Heuvel, oostwaerts aen het erve: het Goor, suijtwaerts aen 's heeren erve en oock eensdeels aen de Laserije

LAZARIJ – 1617 – R720, F143

Hoffstadt, vijf lopensaet, omtrent de Biebrugge bij de Laserije.

LAZARIJ – 1619 – R720, 221V

Erffs omtrent de Biebrugge. suytwaerts aende Taeffele sHeylichs geest in de Hage erve: de Lazarije, noortwaerts aen het Goir.

LAZARIJ – 1742 – RH279, 117

Een perceel zaeyland en het boske daeraen gelegen een gemet terseyden de Roskam: de Laserije.

LAZARIJ – 1745 – RH104, F5

Een perceeltje zaaylant met een boske, half gemet, ter syde van den Roskam: de Lazarye, oost Jonckheer Hendrik Proost.

Plaats waar de hutten voor de lepralijders stonden. Deze werden steeds op een behoorlijke afstand van de dorpen of steden gepland wegens het besmettingsgevaar. De leprozen mochten alleen de straat op als ze een klep bij zich hadden om hun komst aan te kondigen. Vergelijk Peeter Hendricx de Cock, Lasarus, 1699, P127, f493 (de vermelding in het cijnsboek dateert waarschijnlijk van begin zestiende eeuw, de cijnsboeken zijn zeer conservatief). Het laatste geval in de Nederlanden van deze ziekte deed zich waarschijnlijk voor in 1644 te Mechelen. Rijke lieden die aan de ziekte leden konden een plaats krijgen in een lazerij, waar ze konden leven van een prebende (nadat hun bezittingen verdeeld waren tussen de erfgenamen en de instelling waar ze hun intrek namen); arme lieden moesten voorzien van een ratel gaan bedelen.²⁷ Bij Teteringen/Breda, Zundert en Etten stonden ook Lazerijen.²⁸ In Haarlem en Ter Bank (bij Leuven) konden melaatsen zich laten onderzoeken of ze al dan niet de ziekte echt hadden. Als men terugkwam met een 'vuylbrief' werd er een mis opgedragen en was

de melaatse gestorven voor de wereld: hij moest zich dan terugtrekken in een leprozerie.²⁹
Zie ook onder Eindhoven, Lazerij.

LIBBENHEINING – 1606 – R719, 11V

Stuck lants: Lybenheyninge, half bunder, inde Hovelstrate.

Heining van de familie Lyben.

LIEKENHEINING – 1678 – R729, 46, 55V

Een stuck saeijlants: Lijckenheyninge, half bunder, opden Heuvel, westwaerts aenden armen van de hage erve, noortwaerts aende Heuvelstrate; Stuck saeijlant: Leycken Heijninge, half bunder.

Heining van de familie Liekens?³⁰ Of corrupt voor Lybenheining? De grootte en ligging stemmen overeen.

LIESBETTENSTEDE – 1668 – GP263, 129V

Landt en weijde aenden Cleijbergh: Lijsbetten stede.

LIESBETTENSTEDE – 1753 – RH106, 5

Twee gemet land: Liesbetten steede, opden Cleyberg.

LIESBETTENSTEDE – 1781 – RH282, 61V

Een perceel zaayland: Liesbette Steede.

Stede 'deel van een aanstede', hier van Liesbeth.

MARTENSAKKER – 1636 – GP261, 16

Lant: Martensacker.

Bouwland van de familie Martens.

MARTENSLAND, HEILTJE – 1665 – RH132, F201V

Stuck landt, anderhalf gemet: Heijltjen Martenslandt, was met meer lasten bezwaard dan koper Adr. van Bergen wist (onder andere negen lopen rogge aan St. Catharinadal).

Was vroeger van Heijltje Jan Martens.

MINNEBODSAKKER – 1436 – ND8974, F426V

Stuck lants: Minnebodsacker (bij de Hoeve van Kessel).

Minnebod is een familienaam. Gelijk te stellen met Minnebo, een naam die in Breda nog in 1947 bekend was.

Vergelijk Willem der Minnenbode, 1301 te Brugge.³¹

MOETKEN LIJSSENLAND – 1665 – R727, 1

Een perceel saeijlant: Moetken Lijssenlant, een bunder, achter de kerck opde Vloet.

Bouwland aangekomen van tante Elisabeth. Moetke 'tante'.

MOLENACKER – 1698 – RH233, F46V

Twee gemet lant: den Molenacker.

MOLENBERG – 1717 – RH277, 38

Een perceel saeylant: den Molenbergh, 2½ gemet aende Antwerpse Bane.

Berg waarop de molen om meer te wind te vangen werd gebouwd. Is bedoeld de berg van de Grote Ruissenaars windmolen, die eigenlijk onder Boeimeer stond? Waarschijnlijk niet. Dan een verder onbekende molen, een 'spookmolen'.

MOLENBRUG – 1715 – R37, F143V

Een perceel soo weyden als moer. aende Meulenbrugh.

MOLENBRUG – 1749 – RH280, 105V

Weyde by de Meulenbrug, oost de Weereys.

MOLENBRUG – 1763 – RH281, 108V

Weyland by de Meulenbrug, oost de Weereys, suuyt de Bieloop.

MOLENBRUG, OUDE – 1560 – R465, F51

Stuck weyden: de Paddevoirt, een bunder, aen d'Oude Molenbrugge.

MOLENBRUG, OUDE – 1610 – R719, F180

Over d'Oude Molenbrugge.

MOLENBRUG, OUDE – 1634 – R723, F84V, 85

Beemden over d'Oude Molenbrug.

MOLENBRUG, OUDE – 1763 – RH281, 109V

De Lage Weyde, aan de Oude Molenburg (!), oost de Weerreys.

Brug waarover men bij de watermolen kon komen. Brug over de Weerijs aan het einde van de Oranjeboomstraat, de Oranjeboombrug.

MOLENSTRAATJE – 1598 – R718, F39, 39V

In de Meulenstrate, oostwaerts aende Marck.

MOLENSTRAATJE – 1612 – R719, 290V

Opten Cleijberch aen het Meulenstraetken.

MOLENSTRAATJE – 1634 – R723, F80-81

In de Leemspuiten suytwaerts aen t straetken aldaer: het Meulenstraetken.

MOLENSTRAATJE – 1674 – R728, F110

Het Molenstraetien.

MOLENSTRAATJE – 1709 – R735, F72

Een perceel hoflant oostwaerts de Antwerpse baen, suytwaerts het Molenstratje.

De huidige Oosterstraat.

OOIBEEMD – 1668 – GP263, 103

Ooijbemt.

Voor het eerste lid kan men vergelijken Ooyendonk. Ooi, ouw 'nat land aan een rivier'.

Beemd 'hooiland'.

Lag deze beemd wel hier op Heuvel?

OLIEMOLEN

Aan de Haagweg nr. 141 stond rond 1600 een oliemolen, bezit van de familie Olieslagers. Waarschijnlijk bij het beleg van 1624-1625 verdwenen.³²

ORANJEBOOM – 1835 – N1271, 122

Een huysinge: de Oranjeboom, met stalling kooi hof boomgaard, weide en erf, twee bunder, 48 roeden, opden Heuvel, I 171-174, oost de Weereis, w. de Oude Baan Verkocht door de erfgen. van Jac Verdaasdonk aan Hendrik Peckaarts voor 3150 gld.

ORANJEBOOM – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 61

Hovenierderij met herberg: de Oranjeboom, op den Heuvel, best. uit hovenierswooning, herberg, stal, schuur, moestuin bouwland hakhout. Kad. nr. J 171-176, groot 2, 56 hectare.

C. Huijsers: boerenwoning in de buurt van de Oranjeboom, 1837. (SAB)

Oranjeboom 'sinaasappelboom'; de vruchten golden als luxeproduct. Veel als uithangteken. In het begin van de 20e eeuw werd de Oranjeboomstraat zo genoemd naar de herberg de Oranjeboom.

OSSENWEIDE – 1436 – ND8974, F426V

Stuck weyden: die Ossenweyde, bij de hoeve van Kessel, anderhalf bunder.

Weiland dat vooral met ossen werd beweide. Ossen nemen genoeg met mindere kwaliteit gras dan melkvee.

OUDE MOLEN – 1699 – P126, F35

Den Valcken Heuvel, dOuwde Molen suyt.

Onder Boeimeer?

PAARDENKERKHOF – 1668 – GP263, 8V

Aent Peertskerckhoff.

Een Peertskerckhof kan een plaats zijn waar paarden die waren gestorven begraven werden (paarden werden niet vaak gegeten; op het eten van paardenvlees rustte een taboe). Of Pestkerkhof gelijk gesteld mag worden met Peertskerckhoff is niet helemaal duidelijk. In Alphen zijn aanwijzingen voor het bestaan van een pestkerkhof, waar mensen die aan de pest waren overleden, begraven werden.³³ In Baarle stierven in de zeventiende eeuw nog tientallen inwoners aan de pest, bijvoorbeeld in 1625 96 personen en in 1626 151 personen.³⁴ In Bilsen en Lommel was het paardskerkhof een plaats waar krengen van paarden begraven werden.³⁵ De overgang Paards > pest komt in de streektaal voor, bijvoorbeeld in pestal < peertsstal, paardenstal. Hier zeer waarschijnlijk een plaats waar paarden werden begraven.

PAARDENWEIDE, ACHTERSTE – 1903 – BREDANAAR 22, 52

Een perceel weiland: de Achterste Paardenwei, 48 are, H 358.

PAARDENWEIDE, VOORSTE – 1903 – BREDANAAR 22, 52

Een perceel weiland op Zuilen: de Voorste Paardenwei, 26 are, H 356.

PACHTAKKER – 1436 – ND8974, F426

Een acker die men heyt den Pachtacker (bij de hoeve van Kessel).

Perceel dat vaak verpacht werd? Of waar een bepaalde pacht (jaarlijks op te brengen hoeveelheid graan) op rustte?

PADDEVOORD – 1560 – R465, F51

Stuck weyden: de Paddevoirt, een bunder, aen dOude Molenbrugge.

Voorde waar een voetpad door liep? Of genoemd naar een pad, het amfibie? Te situeren op het punt waar de Zaanmark de Dreef kruist?

PASTORIE – 1634 – P124, F52V

Op den Heuvel tegens over de huysinge van den pastoor inde Haege.

PASTORIE – 1699 – P126, F237V

Vroenten en straten tegen over de huysinge van de Pastoir.

PASTORIELAND – 1636 – GP261, 25V

De Pastorije lant achter de affgebrande hoffstede.

PELIKAAN

Herberg waar het kloveniersgilde tehuis was.

De Pelikaan was het zinnebeeld der liefde, daarom komt hij vaak voor op gevelstenen bij liefdadige instellingen.³⁶ Mogelijk het pand op de hoek van de Dreef en de Mastbosstraat, Mastbosstraat 2.

PERSOONSHOEVE – 1514 – R422, F30

Willem Mathijs Valcx huert van Peter de Bruyn, priester en vicecureyt van de kercke van de Hage en van Henrick Montens in naem van de persoon der kercke van de Hage een hoeve met huysinge, schuer hovinge en de toebeh. metten erve, een bunder, aenden Hovel byde Haechkercke, plus de Enghe, zes jaer lang, ingaande St. Jansdach Baptist 1514. Na drie jaer elck sijn berouw. Pachtsom 25 Rijnsgulden en vier zester rog. Elck jaer met waeghen en peerdt drie dagen dienen: dan zullen de peerden de haver krijgen van Peter en ook Willem sijn montcost.

De persoon was de pastoor, die de inkomsten van het ambt toekwamen. Hij stelde meestal een vervanger aan: de vicecureyt.

PLEK, HOGE – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Moestuin en bouwland: de Hooge Plek, 1,12 hectare. Behoort bij Scharenburg. Kadastraal nummer I 70.

PRINSENOORD – 1903 – BREDANAAR 22, 148

De buitenplaats Princenoord met keurig aangelegde siertuin, bruggen, fontein en volières, uitgestrekte boomgaarden, bloemenserre, bakken, koetsierswooning en koetshuis, H 1019, 53 are.

Haagweg 366. Genoemd naar de prinsen van Oranje of naar Princenhage.

PUTAKKER – 1425 – ERENS, NR. 273

Putacker.

Akker in een put, een diepte, gelegen of een akker met moerputten?

RIJSBERGSEBAAN – 1699 – P126, F27V

De Rysberghse baan.

Gebaande, brede weg naar Rijsbergen, de Oude Antwerpsebaan.

RIJST – 1436 – ND8974, F426

Stuck lants opte Rijst (onder de hoeve van Kessel behorend).

Gebied waar rijshout groeit. De 't' duidt op een collectief, dus een plaats waar veel berken-takken stonden.

Een paard roskammen.

RITSEKERKPAD – 1716 – R736, F187

Aenden Ritsen Kerckpadt op den Vloedt.

Kerkpad van de Rith naar de Haagse kerk.

RITSEPAD – 1671 – R728, 19V

Stede op den Rithsen pat: de Vloet.

RITSEVONDER

Bruggetje over de Bieloop in de Ritsestraat.

ROSKAM – 1636 – GP261, 17V

Huysinge: de Roscam.

ROSKAM – 1668 – GP261, 82

Den Roscam.

ROSKAM – 1680 – R729, F135

Saeylant op den Aert by de huysinge: den Roscam.

ROSKAM – 1724 – RH98, 12V

Den Goorbergh bij de Antwerpse baane by de Roscam.

ROSKAM – 1753 – RH106, F15

Weyde op de vloet, suyt den Bieloop, noort de Oude Heerenbaan, omtrent den Roscam.

ROSKAM – 1794 – RH283, 46V

Jonkheer Petrus Theodorus Gerardus van Beek laat na een huysinge, schure, zaayland, hof en erve, een gemet: de Roscam, aan de Biebrugge.

ROSKAM – 1911 – BREDANAAR 30, 236

Hendrik Oomen verk. Eene hofstede: de roskam, bestaande uit huis en burgerwooning, karkooi, bakkeet, erf, moestuin, bouw- en weiland, Kadastraal nummers N 469, 573, 649, 650, groot 3,06 hectare.

ROSKAM, NIEUWE – 1754 – RH106, 162V

Pieter van Beek en Gerrard Roels verk. Dingna Christiaen van Unen, weduwe Corn. Hollanders een huijs, backhuys, hoff en erve, 30 roeden; opden Heuvel: den Nieuwen Roscam.

ROSKAM, NIEUWE – 1756 – RH280, 225

Christiaen van Beek, rooms pastoor te Wuestwesel laat na: dertig roeden erve op de Heuvel, alwaer tegenwoordigh een huys, schure en backhuys op staet: den Nieuwen Roscam, oost sheeren dreeff.

ROSKAM, NIEUWE – 1763 – RH281, 107

Cornelia Corn. Hollanders laat na 1/6 part van een huysinge, schuur, bakhuis, hoff en erve, dertig roeden opden Heuvel: den Nieuwen Roscam, oost 's heeren dreeff.

ROSKAM, NIEUWE – 1790 – RH282, 224

Jan Dirven laat na de helft in eene huysinge, schure, hoff, bakhuis en erve, dertig roeden opden Heuvel: de Nieuwe Roscam, oost sheeren Dreeff.

ROSKAM, OUDE – 1797 – RH283, 162

Maria Henrica Felicita van Beek laat na: huysinge, stallinge, schuure, kooye, bakhuys, hof en erve: den Ouden Roskam, een gemet, oost de Baan, west de Antwerpse Baan.

Het verzorgen van paarden door ze te kammen met een roskam moest dagelijks gebeuren. Vandaar dat herbergen reclame maakten met deze naam. Ze hadden een knechtje die de paarden van reizigers verzorgde en roskamde.

De Roskam stond aan de Rijsbergseweg. In 1845 werd een nieuw gebouw gezet op de plaats van de voormalige herberg. De herberg stond aan de grote weg naar Antwerpen, op een knooppunt van wegen, een uitstekende plaats voor een herberg.³⁷ De Roskam stond bij Mastbosstraat 131. Op Driekoningen 1702 vond er in de Roskam, die toen aan Cornelis van Riel toebehoorde een vechtpartij plaats tussen Anthony Jan Graumans en Jan Luyken. Ze trokken elkaar aan de haren en zeiden tegen elkaar 'honsvoth, schelm' en trokken messen. Een omstander, Peter Peter Marynissen, werd aan de hand gekwetst, RH136, 69v-70v.

RUTTENVELDJE – 1663 – R726, 234

Een perceel weijden: Ruttenveldeken, half bunder, aende Biebrugge, suytwaerts den Bie-loop, westwaerts sheeren straete.

Veld van de familie Rutten. Veld: woeste grond, na ontginning ook de naam van het in cultuur gebrachte land.

SCHARENBURG – 1697 – R732, 179

Den Hoogen Bogaert op Scharenburgh, noortwaerts het Heuvelstraetjen.

SCHARENBURG – 1714 – RH277, 3v

Saylant op Schaerenborgh aende Hovelstraete.

SCHARENBURG – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Verkoop door de erven P. Snels van de bouwhoeve Scharenburg: huis, schuur, erf, tuin, moestuin, hakhout 0,97 hectare, J 54-57, plus de Hoveniersakker, de Schuurakker, de Groote akker, het Klein Weike, de Baanakker, de Bijlakter en het Achterste stedeken.

SCHARENBURG – 1906 – BREDANAAR 25, 283

Op de hoeve Scharenburg van P. van Mierlo wordt schaarhout verkocht op de Schuurakker, het Spieboscje, Hooge Akker, Hoveniersakker, Groote Akker, Kleine Weike (Hekelweike), Baanakker, Bijlakter en Stedekensakker.

Genoemd naar de familie Van Scharenburg. Vergelijk Franchois van Scharenburch, poorter van Antwerpen, 1569, R714, fol. 226; Lambrecht van Scharenburch de Jonge, 1573, R715, fol. 109.

SCHUURAKKER – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Bouwland: de Schuurakker 1,62 hectare, J 53.

SCHUURAKKER – 1906 – BREDANAAR 25, 283

Schaarhout op de Schuurakker op Scharenburg.

Genoemd naar de ligging tegen de schuur van Scharenburg.

SPIEBOS – 1906 – BREDANAAR 25, 285

Schaarhout op het Spieboschje op Scharenburg.

Bos in de vorm van een driehoek.

STAP – 1436 – ND8974, F426V

Lants aen die Stap.

STAP – 1616 – R720, 123

Opten Heuvel aenden stap.

Een stap over een wal is een trapje, waarmee men de wal kan oversteken.

STEEAKKER – 1781 – RH282, 61V

Een perceel zaayland, vanouds: de Steeakker, en nu: den Bergakker, een bunder.

STEEAKKER – 1906 – BREDANAAR 25, 285

Schaarhout op Stedekensakker op Scharenburg.

Akker gelegen bij de stede, de stee, de boerderij.

STEEKE, ACHTERSTE – 1893 – BREDANAAR 12, 17

Bouwland: het Achterste Stedeken, 64 are, J 134.

Stede 'boerderij, maar ook 'land uit de aanstede van een boerderij'.

STEENOVEN – 1681 – R729, 196V

Weijden achter den Steenoven, noortwaerts den Ouden Bieloop.

Plaats waar een steenoven stond opgesteld. Veldsteenovens werden opgericht als er een boerderij gebouwd moest worden. Boerderijen werden pas mondjesmaat in steen gebouwd vanaf de achttiende eeuw.

STER – 1910 – BREDANAAR 29, 260

Een goed beklante bierbrouwerij: de Ster, met ruim heerenhuis, schuur, erf, stalling, tuin, zeer gunstig gelegen aan het dijkje, H 2061, groot twaalf are. Met bierbrouwerij en van ruime kelders, geheel van nieuwe machinerien en werktuigen voorzien.

TURFVAART, OUDE EN NIEUWE – 1681 – R729, F170V

Weijde ofte hoijlant, over de Torffvaert, inde Flieren, oostwaerts aende Oude torffvaert, noortwaerts aende Nieuwe torffvaert.

Vaart waarover turf vanuit de Zundertse moeren naar Breda werd getransporteerd. Zie onder Boeimeer, Turfvaart.

VERVERSACKER – 1554 – RH121, F20

Twee stucken erfs aende Hovelstraet in Verwersacker.

Verwer is een beroeps-en familienaam. Vergelijk Heinric de Verwere, 1336; Cornelis Willem Verwers, 1519; Hillen Verwers, 1415, Henrick Willem Ferwers, 1449.³⁸

VIJGTAS – 1668 – GP263, 93V

Lant aen d'Oude Watermolen: den Veeghtas, drie gemet, honderd roeden.

Vijgenmand; een vormaanduiding?

VLAMINGSWEIDE – 1551 – R711, 134V

Stuck lants: Vlemincxweyde, twee lopensaet, omtrent den Hontsvonder.

Weiland van de familie Vlamings. In 1415 worden genoemd Peter Vlamincs en Wytman Vlamincs, G. fol. 65v, fol. 18.

VLIEREN – 1668 – GP263, 85

Weijden opde Bieloop: de Vlieren, vier gemet.

VLIEREN – 1714 – RH277, 3V

Een perceel weyde, 4½ gemet aende Oude Molenbrugge: de Flieren (leen van Breda).

VLIEREN – 1794 – RH113, 70V

Een perceel weyde aan de Oude Antwerpsche Baan: de Fliere, zuid den Bieloop, noord de Oude Baan (smalle lenen).

Genoemd naar de bekende struik of naar Vledder >Vlier 'moeras'. Het gebied de Vlieren strekte zich uit tussen de Oude Antwerpsebaan (Oranjeboomstraat en Talmastraat) en de Turfvaart en tussen de Oranjeboombrug en de Mastbosstraat.

VLOED – 1529 – R706, F20

Opte Vloet.

VLOED – 1551 – R711, F93

Opte Vloet.

VLOED – 1604 – R718, F254V

Ter plaetse genaemt de Vloet.

VLOED – 1615 – R720, F90

Opten Vloet.

VLOED – 1650 – R725, F20

Op de Vloet achter de kercke.

VLOED – 1671 – R728, 19V

Jacob Hendrik Bellekens X Eeltien Adr. Cleyssen onderpand: hunne stede, huysinge, schuere. vijf bunder, op den Rithsen pat: de Vloet.

VLOED – 1699 – P126, F54V

Beemdt op de Vloedt in Vriesdonck.

VLOED – 1712 – R736, F174V

Op de Vloet.

Vloet 'water in het algemeen. In het bijzonder: zee, rivier, bron, beek'.³⁹ De naam ging over op het aangrenzende land. Hier zal Vloed oorspronkelijk de Bieloop aangeduid hebben. Die heette ook wel Rijt en mogelijk Kesselbeek. Vloed werd ook gebruikt voor tijdelijk onder water staand land.

De familienaam Vervloet kwam in Princenhage geregeld voor: Geeryt Andries Vervloet, 1602, R718, fol. 177; Jan Jacobs Vervloet, 1602, R718, fol. 183. Jan Aernouts van der Vloet, 1604, R718, fol. 81. Geerijt Andriessen Vervloet, soldaet, 1599, R718, fol. 97v; Cornelis Antho-nissen Vervloet (overleden), 1598, R718, fol. 54.; Willem Thomas van der Vloet, 1605, R718, fol. 292v; Corn. Janssen Vervloet X Cathelyn Govaerts van der Veken, 1634, R726, fol. 16v. Jan Corn. Janssen Vervloet, 1668, P400-263, fol. 82v .

VOORSTE HALF BUNDER – 1560 – R465, F51

Stuck lants: tVoirste half Buynder mette boschken opten Cleyberch.

Een bunder is een oppervlakte maat: 20 X 20 roeden=400 vierkante roeden=1,29 hectare.

WACHBERG – 1551 – R711, 98

Huis en erve opte Wachberch omtrent de Byebrugge by de Lazerswooninghe.

Waag kan hier betekenen 'moeras met trilveen, poel'. Het woord hangt samen met be-wegen (de grond trilt en golft onder de voeten als men over een dergelijk veen wil lopen). Waagberg, Wagenberg komt voor te Chaam, Roosendaal en te Terheyden (de nederzet-ting Wagenberg, tegen de zeer moerassige Binnenpolder). Waagberg betekent 'de zandige hoogte bij het trilveenmoeras'.

Vergelijk Engels wag 'quagmire' en Duits Wag 'Teich, Tümpel'.⁴⁰ Het element wagen komt ook voor in de Wagenbroeken op de grens van Tilburg en Gilze, een laaggelegen moeras.

WAGEMAKERSAKKER – 1780 – RH110, 279

Een perceel zaayland en weyde: Wagemakersakker, zuid de Bieloop, west de Dreeff, vier gemet (smalleen).

WAGEMAKERSAKKER – 1785 – RH282, 133

Een perceel zaayland: Wagemakers akker, een bunder.

Land van de familie Wagemakers. Vergelijk: Iacob Waghmakers en Peter Ghybs die Waghemaker, 1415, G, fol. 55v resp. 65v.

WEIDE, ACHTERSTE – 1662 – R726, F180

Stuck weyde: de Achterste Weyde, een bunder.

WEIKE, KLEIN – 1893 – BREDANAAR 12, NR. 17

Weiland: het Kleine Weike 57 are, J 129.

WILDEMAN – 1636 – GP261, 26

Lant: den Wildeman.

Wildeman is primair een huisnaam. Is de huisnaam overgegaan op het land via de eigenaar. Of is de landnaam gegeven door de wilde begroeiing?

WOUWER – 1436 – ND8974, F425V

Stuck erfs: de wouwere, neven den Cleijnen Acker (bij de hoeve van Kessel).

Een wouwer is een visvijver, waarin karpers gekweekt werden.

NOTEN

- 1 Verdam, p. 53.
- 2 Bastiaens, J. en J. M. van Mourik: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal, *Historisch Geografisch Tijdschrift*, 12 (1994), nr. 3, p. 89.
- 3 Juten, G. C. A.: Van Bruheze en aanverwante geslachten, *Taxandria* 41 (1934), p. 48.
- 4 Hage 11/12 (1981/82), p. 36.
- 5 Buiks en Leenders, deel IV, p. 547.
- 6 GAB, Afd. III-21, nr. 354, f e, f c, f g en f 15.
- 7 Vosselmans, Jos: *Brem zaaien, Calmpthoutania* 11 (1958/9), p. 121.
- 8 Lindemans, P.: *Geschiedenis van de landbouw in Vlaanderen*, I, p. 435.
- 9 Moerman, p. 42.
- 10 Hoeufft, J. H.: *Taalkundige brijdragen tot de naams-uitgangen van eenige, meest Nederlandsche, plaatsen, Breda* (1816), p. 16.
- 11 Maes, N. en T. van Vuure: *De Linde in Nederland. Verspreiding, ecologie en toekomstmogelijkheden van de lindesoorten in Nederland en aangrenzende gebieden*, (1989), p. 20-35.
- 12 Goossenaerts, p. 175.
- 13 Hoeufft, p. 128.
- 14 De Vries, p. 157, 158.
- 15 Hoeufft, J. H.: *Taalkundige bijdragen*, p. 46.
- 16 Lindemans, J.: *Toponymische kanttekeningen*, *Meded.* 30 (1954), p. 89. Karel Peeters: *De Wegen*, in: *Kempische landschapsgeschiedenis* (1937), pp. 86-103. M. Schönfeld: *Wegnamen, De Oudheid en Vroege Middeleeuwen*, *Meded.* 33 (1957), pp. 56, 57.
- 17 Juten: *Cartularium*, p. XXVII.
- 18 *Trommelen en Trommelen*, p. 282.
- 19 Vries, De, p. 261.
- 20 Molemans en Mertens (1982), p. 417.
- 21 Cerutti, I, p. 271; Cerutti II, p. 44.
- 22 Blankaart, pp. 372, 373.
- 23 Marley, T.: *The place-name-element -hurst (-horst)*, *Naamkunde* 4 (1972), p. 26.
- 24 Buitenhuis, p. 308.
- 25 Leenders, K.: *Iets over de geschiedenis van Princenhage-West*, Hage 8, nr. 24 (1978), p. 55.
- 26 Blankaart, p. 490, 491.
- 27 Maréchal, Griet: *Lepa in Vlaanderen, Spieghel-Historiael* (1980), pp. 137-142.
- 28 Buiks, Chr.: *Teteringen* (1990), p. 137.
- 29 Ebinge Wubben, Susa: *Leven als doodverklaarden, Leproenzorg in Europa (500-1800)*, Zeist (1993), p. 39.
- 30 Debrabandere, p. 881.
- 31 Debrabandere, p. 980.
- 32 Leenders, Karel: *Zeven eeuwen molens in Princenhage*, Hage 6, nr. 16 (1976), p. 24.
- 33 Eijck, Jan van: *Je kon de pest, de tering of de kolere krijgen*, *De Runstoof*, 22, nr. 2 (1999), p. 9.
- 34 Baarle in stukken, p. 169.
- 35 Buiks, Chr.: *Veldnamen in gemeente Gilze en Rijen*, (2002), p. 117.
- 36 Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 353, 354.
- 37 Leenders, K.: *Iets over de geschiedenis van Princenhage-West*, Hage, 8, nr. 24 (1978), p. 55.
- 38 Buiks (1994), p. 119.
- 39 Verdam, p. 721.
- 40 De Bont, p. 35.

COLOFON

Titel: Veldnamen in de voormalige gemeente Princenhage

Erfgoedrapport Breda 60

Auteur: Chr. Buiks

Kaarten: H. de Kievith

Objectfoto's: A. Schut

Eindredactie: G. Otten, H. de Kievith

Ontwerp en lay-out: Studio Maaik Klijn

De auteur heeft zijn best gedaan de rechthebbenden op de illustraties te achterhalen. Degenen die menen rechten te hebben kunnen zich met hem in verbinding stellen.

ISSN: 2210-9552

© Gemeente Breda, 2018

 Gemeente Breda

Ruimtelijk Economisch Domein

Team Erfgoed

Postbus 90156

4800 RH Breda